

Dr. se. Duško Lozina, Izvanredni profesor
Pravnog fakulteta u Splitu

GLOBALIZACIJA I SUVERENITET NACIONALNE DRŽAVE

UDK: 327 :321.011

Primljeno: 01. 10. 2005.

Izvorni znanstveni članak

Najvažnije političko oslobođenje za ljude jest da se sami oslobode nekritičkog vezivanja za teorijske ili ideološke sheme, da izgrade svoju praksu na temelju vlastitog iskustva koristeći se svim dostupnim informacijama i analizama, iz različitih izvora.

Manuel Castells: Kraj tisućljeća

U tekstu autor obraduje složeni proces globalizacije i djelovanje procesa na suverenitet nacionalnih država. Rad pokazuje daje globalizacija izrazito kompleksna pojava, koju nije moguće motriti na jednodimenzionalan način, već daje riječ o pojavi koju obilježavaju brojne kontroverze, koje se onda očituju i kroz pokušaj vrijednosne ocjene naznačene pojave. Rad donosi spektar razmišljanja vodećih teoretičara današnjice o dosezima i implikacijama globalizacije, referirajući se kako na one prosudbe koje su neupitno afirmativne, do onih koje globalizaciju promatraju kao vrijednosno vrlo upitnu pojavu. Autor drži da proces globalizacije izaziva promjenu tradicionalnih shvaćanja mnogih područja, a u strogo društvenom značenju izaziva radikalne promjene u našem doživljaju politike, prava, uprave, te suvremenog gospodarstva.

Ključne riječi: *globalizacija, suverenitet, nacionalna država, , paradigma, politika, pravo, uprava, gospodarstvo.*

Za malo koju pojavu na prijelazu iz jednog u drugo tisućljeće, možemo ustvrditi da je tako široko elaborirana, kao što je riječ o globalizaciji. Takva ekstenzivnost pojma, po definiciji, predmnijeva i određene kontroverze glede strukturnih obilježja samog pojma, tako i prijepore oko stvarnih dosega utjecaja tog fenomena na druge društvene, prirodne i tehničko-informacijske pojave.

Ukoliko se želi autoritativno i argumentirano govoriti o globalizaciji, treba metodički upozoriti na nužnost interdisciplinarnog pristupa toj temi, koji pristup onda po samorazumijevanju isključuje svaku jednostranost i možebitnu jednoznačnost. Riječ je o kompleksnoj pojavi koja zbog svojih brojnih konotacija i shvaćanja kao procesa, zaslužuje tzv. **holistički ili cjeloviti pristup**. Možda je u tom metodologijsko-propedeutičkom pristupu, paradigmatičan onaj misaoni put kojeg zastupa jedan od najvećih živućih znanstvenika **F. Capra**, koji na tragu tzv. "**Santiago teorije**" **Maturane** i **Varela**, a koja je između ostalog zaslužna i za afirmaciju pojma autopoiesis, kojeg je posebice razradio i popularizirao slavni teoretičar sustava **N. Luhmann**, ustvrdio da je riječ "o prvoj znanstvenoj teoriji

koja nadilazi kartezijanski rascjep uma i materije". Um i materija više ne pripadaju dvjema odvojenim kategorijama, nego su dva komplementarna aspekta pojave života- procesa i strukture. Na svim razinama života, od najjednostavnije stanice, do uma i materije, procesa i strukture, sve je neodvojivo povezano.¹ (Capra, 2004:50)

Misao o svekolikoj povezanosti svega što postoji nije inače bila nepoznata ni starim Helenima, što se navlastito očitovalo kod **Demokrita** i njegovu učenju o **homeomerijama**.

Nestanak totalitarnog komunističkog poretka, obilježen simboličnim rušenjem berlinskog zida 1989. godine, ponukao je neke od najpoznatijih političkih filozofa 20. stoljeća, poput **F. Fukuvame** da zaključe kako je došlo do "**kraja povijesti**", jer je liberalna politička misao ostala jedini i dominantni politički svjetonazor. Umjesto vladavine istrošenog komunističkog mita koji je afirmirao budućnost kao temeljnu dimenziju vremena unutar koje se ima dogoditi utopijski projekt, čini se daje došlo vrijeme kada se svijetu trebalo ponuditi nešto posve drugo, tj. nametnuti novi pojam koji će poput virusa zaraziti cijeli svijet, a to je **globalizacija**, koja se temelji na vladavini **Interneta** i tehnologijskom optimizmu, kakav svijet do sada nije poznao.

Ideologijski mit o komunizmu, zamijenjen je dakle, govorom o dosezima "**tehnologijskog uma**" kojemu doista ima malo toga ravnog u ukupnoj svjetskoj povijesti i koji stubokom ruši naše tradicijske predodžbe o politici, pravu, upravi, gospodarstvu, kulturi, ekologiji etc. Dolazi, dakle do radikalne preobrazbe dotadašnjih paradigmi u **kuhnovskom** smislu riječi u nove paradigmatske obrasce mišljenja. Po svojim implikacijama globalizacija je doista revolucionarna, a posebice u svom aspektu medijsko-komunikacijskog sažimanja svijeta, koji se slikovito rečeno pretvara u "**džepni mobitel**".

Dakako, naprijed izrečeni sudovi podliježu i svojoj kritičkoj valorizaciji, pa se može govoriti da globalizacija otvara mnoštvo novih pitanja i problemskih sklopova, koji nisu isključivo pozitivno vrednovani, nego se otvara prostor i za vrlo polemičnu i kritičku prosudbu njezinih stvarnih domašaja. U tom smislu, jedno od najintragantnijih pitanja jest ono o odnosu globalizacije i nacionalne države, odnosno pojma suvereniteta, koji već nekoliko stoljeća figurira kao neupitna oznaka modernih država. Zadaća je ovoga rada, dakle prozboriti o suodnosu naznačenih pojmova, jer su i kontestacije unutar ovog relata između brojnih teoretičara političko-pravne misli jako naglašene.

1. TEMELJNA SHVAĆANJA GLOBALIZACIJE

Danas postoje brojni pristupi i brojne odrednice pojma globalizacije. Prije nego što se referiramo na te definicije, čini se potrebnim odgovoriti na upit, je li globalizacija neka posve nova pojava, ili je pak riječ o starom problemu koji je iznova kontekstualiziran?

Odgovor na ovo pitanje nije jednostavan, no prije bismo bili skloni govoriti o globalizaciji kao starom pojmu koji je prvenstveno zahvaljujući iznimnoj razini sofisticirane informacijsko-komunikacijske tehnologije, mišljen kao nešto sasvim

¹ O tome vidi opširnije u vrlo zanimljivoj knjizi: Capra, Fritjof(2004.): Skrivene veze, Liberata, Zagreb.

novu. Raspon tematskog interesa za globalizaciju izrazito je širok i obuhvaća područje politologije, sociologije, prava, uprave, gospodarstva, kulture, tehnologije, komunikacija, ekologije pa sve do teologije. Uglavnom, pozivajući se na **M. Castellsa**, mogli bismo reći kako je vrijeme u kojemu živimo, vrijeme tzv. "**obaviještene zbuđenosti**", jer je suvremeni pojedinac zatrpan mnoštvom nepreglednog informacijskog materijala, koji stvara kaotično i zbrkano stanje, koje nije uvijek moguće racionalno nadzirati. Pritom se kao najčešći sinonimi pojma globalizacije spominju pojmovi poput "**mondijalizacija**", "**amerikanizacija**", "**mekdonaldizacija**", "**internacionalizacija**" itd. Po mišljenju nekih autora, rasprava o globalizaciji izdiferencirala je tri temeljna stajališta: **neoliberalno**, **reformističko** i **radikalno**. Za neoliberalne je globalizacija moguća samo uz uvjet zamašnog potiskivanja regulacije i ukidanja državnih ograničenja koji sputavaju kretanje novca, dobara, usluga i kapitala, dakle inzistira se **Nozickovim** rječnikom na tzv. "**minimalnoj državi**". Reformisti pak zagovaraju, cijeli niz različitih političkih mjera za promicanje pozitivnih i suzbijanje negativnih potencijala kapitalizma. Radikalisti su dvoznačni: jedni su za zaustavljanje globalizacije pa su po naravi stvari tradicionalisti. Drugi su pak za globalizaciju na pretpostavkama kritičke raščlambe jednodimenzionalnog napretka². (**Kalanj 2001:203-218**).

Prije definiranja pojma globalizacije, treba nedvosmisleno ukazati na njezinu karakteristiku **multidimenzionalnosti**, te je jasno teorijski distingvirati od pojma globalizma. Kao najznačajnije teoretičare i poznavatelje procesa globalizacije možemo spomenuti autore poput **Albrowa, Bečka, Castellsa, Giddensa, Helda, McGrowa, Friedmanna etc.**

Ulrich Beck drži da "globalizacija podrazumijeva procese kojih je posljedica ta da transnacionalni akteri, njihove šanse za moć orijentacije, identitet i mreže potkopavaju nacionalne države i njihov suverenitet i međusobno se povezuju"³. (**Beck:2003:28**)

Isti autor definira i pojam **globalizma**. Po njegovom sudu "globalizam označava shvaćanje da svjetsko tržište izgurava ili zamjenjuje političko djelovanje, odnosno ideologiju vladavine svjetskog tržišta, ideologiju neoliberalizma."⁴ (**Beck, 2003:24**).

Globalitet podrazumijeva da već odavno živimo u svjetskom društvu (to je društvo rizika - op.D.L.) i to u smislu da predodžba zatvorenih prostora postaje fiktivna. Nijedna zemlja, nijedna skupina ne može se zatvoriti pred drugom. Svjetsko društvo razumijeva raznorodnost bez jedinstva. S tim u svezi, **Beck** smatra da su sljedeći razlozi neopozivosti globaliteta:

- rastuća interakcijska gustoća međunarodnog djelovanja, rast moći transnacionalnih koncerna,
- informacijsko-tehnološka revolucija,
- univerzalni zahtjevi za ljudskim pravima,

Kalanj, Rade (2001.): Tri stajališta o globalizaciji, (pr.) Meštrović, Matko: Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj, Ekonomski institut, Zagreb, str. 203.-218.

³ Beck, Ulrich (2003.): Stoje globalizacija?, Biblioteka Novi poredak, Vizura, Zagreb.

⁴ Ibidem, str.24.

- bujice slika globalnih kulturnih industrija,
- policentrična svjetska politika,
- pitanja globalnog siromaštva,
- globalno uništavanje okoliša,
- transkulturni sukobi najednom mjestu.

Globalitet označava činjenicu da od sada ništa što se odigrava na našoj planeti nije tek lokalno određen događaj, već da svi izumi, pobjede i katastrofe pogađaju cijeli svijet, a mi svoj život i djelovanje, svoje organizacije i institucije moramo preorijentirati i reorganizirati po osnovi "*lokalno-globalno*"⁵. (Beck, 2003:30). Beck ustvrđuje da na planu politike dolazi do zamjene "*industrijske moderne*" u tzv. "*refleksivnu modernizaciju*" kao potpuno novu paradigmu djelovanja. U potonjoj ili Drugoj moderni probijaju se nove formacije političkog koje sublimirano možemo označiti kao "*novu srednjovjekovnost*". To znači da se socijalne i političke sveze i identiteti moraju promišljati preklapajući se u pojmovima globalnih, regionalnih, nacionalnih i lokalnih referentnih točaka i koncepata djelovanja. Novo svjetsko društvo rizika (*Risikogesellschaft*) je istodobno neopozivo, multidimenzionalno, policentrično, kontingentno, političko. Pojam rizičnog društva znači da prošlost gubi svoju determinacijsku moć za sadašnjost. Na njezino mjesto stupa budućnost, dakle, nešto još nepostojeće, konstruirano, fiktivno.

Pokušavajući odgovoriti na pitanje što je globalizam **D. Rodin** ustvrđuje sljedeće: "Nipošto rezultat primjene ozbiljene, implementacije kapitalizma, tehnopola, povijesti čovječanstva i nacionalne države na cijeli globus, nego globalni susret sa životnim stilovima drugih kultura; dakle kao rezultat semantičke iritacije različitih kultura. Globalizam je neočekivani odgovor kako ksenofobičnoj tezi o nesumjerljivosti različitih kultura tako i kolonizirajućem porivu europske moderne koja je sebe razumjela univerzalistički, kao sudbinu cijeloga globusa."⁶ (Rodin, 2001:344.).

Isti autor nadalje tvrdi da je globalizam oblik napuštanja propalih projekata kakvi su kroz povijest bili kozmopolitizam, eurocentrizam, svjetski kapitalizam i socijalizam.⁷ (Rodin 2004:269). Globalizam predstavlja, dakle proces strukturalno novog razgraničavanja ljudskih tradicija i resursa na globusu: novu preraspodjelu nepredvidivih, stalno novih i promjenljivih resursa, a ne konačnoga i zatvorenog prostora. Da bi umirio tradicionaliste, **Rodin** drži da globalizam stvara preduvjete na temelju kojih ćemo i dalje živjeti na svojim područjima i u skladu sa svojim tradicijama, ali te vrijednosti, po njegovom mišljenju neće imati rang izvora egzistencije, pa time neće izazivati ni egzistencijalne sukobe, netoleranciju i etničku mržnju.

Autor tzv. "*trećeg puta*" u britanskoj politici **A. Giddens** određuje pak globalizam ovako: "to je intenzifikacija svjetskih odnosa koji međusobno udaljene lokalitete povezuju na takav način da su lokalna zbivanja oblikovana događajima koji

⁵ Ibidem, str.30.

⁶ Rodin, Davor (2001.): Putovi politologije, Barbat, Zagreb, posebice poglavlje: Globaliziranost moderne ili nova paradigma.

⁷ Rodin, Davor (2004.): Predznaci postmoderne, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

se odigravaju kilometrima daleko i obratno".⁸ (Giddens,1990:64). Po njegovom stajalištu globalizacija kao pojava ima nekoliko esencijalnih dimenzija:

- 1) **svjetsko kapitalističko gospodarstvo,**
- 2) **sustav nacija-država,**
- 3) **međunarodnu diobu rada,**
- 4) **svjetski vojni poredak.**

Giddens priznaje da globalizacija u puno segmenata povećava nejednakosti i nepravde unutar svjetskog gospodarstvenog poretka, ali ne možemo iskočiti iz njezinog kolosijeka, jer je ona obilježje našeg sadašnjeg života.⁹ (Giddens, 1999:19).

Slično njemu i **D. Held** jedan od vodećih suvremenih politologa današnjice definira globalizaciju kao "proces ili (niz procesa) koji obuhvaća preobrazbu prostorne organizacije društvenih odnosa i tranzicije- određenih njihovim opsegom, intenzitetom, brzinom i učinkom - stvarajući transkontinentalne tijekomove i mreže djelovanja."¹⁰ (Held,1999:16). **Held** i **McGrew** apostrofiraju nekoliko stajališta oko kojih posebice dolazi do prijepora između **globalista** i njihovih **oponenata**, a to su:

- a) oko same koncepcije: skeptici ili oponenti tvrde da je riječ o internacionalizaciji i regionalizaciji, a ne globalizaciji; globalisti vide modeliranje svijeta putem ekstenzivnih i intenzivnih tijekomova koji premrežuju regije i kontinente,
- b) za skeptike nositelji moći su i dalje nacionalne države, dok globalisti vide eroziju državnog suvereniteta i otklon od nacionalnih država, te rast multilateralizma,
- c) skeptici ili tradicionalisti vide uskrnuće nacionalnog identiteta, dok globalisti ukazuju na pojavu globalne kulture i na njezinu hibridizaciju,
- d) tradicionalisti govore o novom imperijalizmu kroz regionalizaciju, dok globalisti govore o globalnom informacijskom kapitalizmu, transnacionalnom gospodarstvu i novoj globalnoj diobi rada,
- e) skeptici upozoravaju na rastuću diobu između Sjevera i Juga, dok globalisti inzistiraju na rastućoj nejednakosti unutar i između društava, te ukazuju na slom stare hijerarhije,
- f) skeptici se zalažu za međunarodno društvo država, jer politički sukobi između država i dalje egzistiraju; nasuprot, globalisti zagovaraju nastanak multilateralne globalne vlade, globalno civilno društvo, globalnu politiku.¹¹ (Held-McGraw, 2000:37).

T. Friedmann shvaća globalizacijski proces kao izrazito dinamičan. Globalizacija znači neporecivu integraciju tržišta, nacionalnih država i tehnologija do sada neviđenog stupnja i to tako da je sada pojedincima, tvrtkama i državama moguće dohvaćati oko cijelog svijeta, dalje, brže, dublje i jeftinije nego ikad prije i

⁸ Giddens, Anthony (1990.): The Consequences of Modernity, Stanford California, Stanford University Press.

⁹ Giddens, Anthony (1999.): Runaway Wild. How Globalisation is Reshaping Our Lives, London, Profile Books.

¹⁰ Giddens, Anthony- McGrew, Anthony- Goldblatt, David-Perraton, Jonathan (1999.). Global Transformations- politics, economics and culture, Cambridge, Polity Press, England.

¹¹ Held, David-McGrew, Anthony (2000.): The Great Globalization Debate: An Introduction, zbornik Held, David-McGrew, Anthony (ed.): The Global Transformations Reader, Cambridge Polity Press, str. 1.-46.

to tako da to izaziva i snažne reakcije onih kojima je taj novi sustav bio grab ili ih je jednostavno potisnuo i zaobišao. Globalizacija je po njemu određena nekim svojim tehnologijama, kompjutorizacijom, minijaturizacijom, digitalizacijom, satelitskim komunikacijama, optičkim vlaknima i Internetom.¹² (**Friedmann, 2003:24**).

Govoreći o simboličnoj dihotomiji između Lexusa i **masline**, autor zapravo pokazuje dva bitno oprečna načina življenja i mišljenja. Dok maslinska stabla označavaju toplinu obitelji, radost, individualnost, intimnost osobnih rituala, dubinu osobnih odnosa, kao i samouvjerenost i sigurnost potrebnu da izađemo i susretnemo se s dragim, dotle Lexus znači jednako fundamentalan, iskonski ljudski nagon - nagon za prehranjivanjem, usavršavanjem, prosperitetom i suvremenosti - kakav se pojavljuje u današnjem globalizacijskom sustavu. Lexus predstavlja propupala svjetska tržišta, financijske institucije i računalne tehnologije, kojima se danas služimo u potrazi za višim životnim standardom. Zato je po **Friedmannu**, ravnovjesje između Lexusa i **masline** zalag postojanja novog svijeta.

Friedmann je važan analitičar globalizacije, i utoliko što je u njegovom globalizacijskom pojmovniku nezaobilazan i termin "**lokalizacije**". Zdravom globalizacijom ovaj autor drži sposobnost neke kulture da kada se susretne s drugim snažnim kulturama prihvati utjecaje, koji se prirodno uklapaju u nju i mogu je na neki način obogatiti, nadalje, da se odupre stvarima koje su joj uistinu strane i da na odgovarajući način razvrsta stvari u kojima se iako su drukčije, može uživati kao takvima.¹³ (**Friedmann, 2003:242**).

IZ. Mlinar drži da "globalizacija ne razumijeva raspad lokalnih svjetova života s njihovim tradicionalnim lokalnim strukturama u okolišu, tim prije stupa s njima u međuodnos u smislu lokalizacije ili globalizacije. U društvenim znanostima rabi se i drugačija terminologija kao npr. **deteritorijalizacija i reteritorijalizacija**".¹⁴ (**Mlinar, 2004:271**).

M. Steiger definira globalizaciju "kao multidimenzionalni skup društvenih procesa koji stvaraju, umnožavaju, proširuju i pojačavaju međuovisnosti i razmjenu širom svijeta dok istodobno kod ljudi njeguju sve veću svijest o sve dubljim svezama između lokalnog i udaljenog. Kao najvažnije dimenzije globalizacije ovaj autor ističe gospodarstvenu, političku, kulturnu, ekološku i ideološku."¹⁵ (**Steiger, 2004:13**).

R. Robertson pak drži da se globalizacija kao ideja odnosi na smanjivanje svijeta, ali i na istodobno jačanje svijesti o svijetu kao cjelini. Autor drži da je suvremena sociološka analiza "svijeta" započela eksplicitno šezdesetih godina 20. stoljeća. Ovaj autor smatra da ono što danas nazivamo globalizacijom je bilo u središtu analitičkih radova društvenih teoretika 19. stoljeća i to Comtea, Saint-Simona i Marxa.¹⁶ (Robertson, 1999:35-62.).

¹² Friedman, L. Thomas (2003.): Lexus i maslina, Izvori, Zagreb.

¹³ Ibidem, str. 242.

¹⁴ Mlinar, Zdravko(2004): Lokalno in globalno s sociološkega in antropološkega zornega kota, Družboslovne razprave, Letnik, XX, Br. 46-47/2004., Fakulteta za družbene vede, Univerze v Ljubljani.

¹⁵ Steiger, B. Manfred (2005.): Globalizacija, Sarajevo

¹⁶ Robertson, Ronald (1999.): Globalizacija kao problem, zbornik (ur.) Milardović, Anđelko: Globalizacija, Pan Liber, Osijek-Zagreb-Split.

U spektru naznačenih definicija globalizacije uglavnom prevladavaju one koje taj pojam ne dovode u pitanje i koje ga pozitivno evaluiraju. No, postoji i vrlo značajna i jaka struja onih autora koji globalizaciju doživljavaju i analiziraju na eminentno kritički način.

2. SHVAĆANJA O SUVERENOSTI

Za potrebe ovog rada držimo dostatnim upozoriti na osnovne odrednice pojma suvereniteta kako se on očituje u političko-pravnoj filozofiji utemeljitelja teorije suvereniteta **Jean Bodina**, te određene refleksije tog pojma unutar suvremene pravne znanosti, napose one koja se bavi međunarodnim javnim pravom. U tom smislu, zadaća ovog teksta nije usmjerena na sustavno i cjelovito promišljanje povijesne geneze svih varijacija razmišljanja o problematici suvereniteta.

Općenito se može reći da postoji jedinstveno stajalište unutar političko-pravnog nauka, daje otac doktrine suvereniteta **Jean Bodin**.¹⁷ (**Denzer, 1998:265-286**). Svoja već klasična stajališta o tom pojmu, on je iznio u svom glasovitom djelu "**Six livres de la republique**" ("**Šest knjiga o republici**"). Neki njegovi tumači kažu da je riječ o djelu koje je sažetak svega onoga što je **Bodin** napisao o državi. **Bodinov** pojam suverenosti preuzima rimskopravne kategorije **maiestas** i **imperium**. Svoje osnovne teze o suverenosti Bodin izvodi u prvoj knjizi i to u VIII. poglavlju. Za njega je "suverenost apsolutna i trajna vlast neke republike koju Latini nazivaju **maiestatem**, Talijani **signoria**. Apsolutno je, naime, suveren onaj tko iznad sebe, ne priznaje nikoga osim Boga. Vladar nipošto nije podložan vlastitim zakonima ni zakonima svojih prethodnika, već svojim pravičnim i razumnim sporazumima i to takvima čije je poštovanje općenito ili pojedinačno na korist podanicima".¹⁸ (**Bodin, 2002:38**). Neki interpretatori **Bodinove** misli, drže daje pojam suverenoga vladara već sasvim jasno sadržan u **Ulpianovoj** tvrdnji: **Princeps legibus solutus est**.¹⁹ (**Šimonović, 2005:16**).

Bodin smatra da suverenost ima nekoliko bitnih oznaka. Prva oznaka suverenoga vladara jest vlast da donosi zakone za sve općenito i za svakoga pojedinačno. No, to nije dovoljno već valja dodati bez pristanka višega od sebi ravna ili nižega od sebe. Prva je oznaka suverenosti dakle **vlast (pouvoir)** donošenja zakona, odnosno zapovijedanja svima zajedno i svakome posebno, moć koja se ne može prenijeti na podanike. Druga oznaka suverenosti jest mogućnost objave rata ili pregovori o miru. Treća esencijalna oznaka suverenosti očituje se u postavljanju glavnih dužnosnika. Pravo suverenosti nije dakle, sadržano u izboru dužnosnika, već u njihovoj potvrdi i imenovanju. Četvrta oznaka suverenosti je najviša nadležnost (**dernier ressort**), stoje oduvijek bilo jedno od glavnih prava suverenosti. Peta konstitutivna oznaka suverenosti je vlast da se osuđenima udjeljuje pomilovanje koje stoji iznad svih odluka i djeluje protivno od strogoga pridržavanja zakona bilo da se osuđeniku poklanja život, vraća imetak ili čast ili pak opoziva progonstvo, a nije u vlasti magistrata, ma koliko visok bio njihov položaj da išta od toga odobre ili da nešto izmijene u presudama koje su donijeli.

¹⁷ Denzer, Horst (1998.): Bodin, u Maier, Horst-Rausch, Horst-Denzer, Horst.: Klasični političkog mišljenja, Golden marketing, kn. 1., Zagreb

¹⁸ Bodin, Jean (2002.): Šest knjiga o republici, Politička kultura, Zagreb.

¹⁹ Šimonović, Ivan (2005.): Globalizacija, državna suverenost i međunarodni odnosi, Narodne novine, Zagreb.

Država je za **Bodina** od Boga dat poredak te u tom smislu u X. poglavlju prve knjige o republici, on kaže: "Budući da na svijetu nakon Boga nema ničega većeg od suverenih vladara te budući da ih je on postavio kao svoje namjesnike da upravljaju nad drugim ljudima, potrebno je pripaziti na njihova svojstva kako bi se njihovo veličanstvo poštovalo i cijenilo s potpunom poslušnošću, a o njima se slušalo i govorilo uza sve počasti: naime, onaj tko prezire vlastitoga suverenog vladara prezire i Boga čija je vladar ovozemaljska slika i prilika"²⁰. (**Bodin, 2002:53.**)

Sukladno tome, vladar koji je slika i prilika Božja, ne može nekoga od podanika učiniti jednakim sebi, a da se time njegova vlast ne dokine-smatra **Bodin**. Iz svega proizlazi da je monarhija najpotpunija inkarnacija načela suverenosti, što je anticipacija proglašenja monarhije državnim idealom. Tumači **Bodinovog** učenja o suverenosti smatraju da taj nauk ne treba precijeniti, budući da "suverenost nije jedina oznaka državnosti nego samo jedna uz princip **droit gouvernement i comiminaute**."²¹ (**Denzer, 1998:278.**)

Bodinovo učenje o suverenosti imalo je velike odjeke na djela iz toga razdoblja (druga polovica XVI. stoljeća), a od autora vrijedi posebice izdvojiti **De Bčzea** i njegovo djelo "**Du droit des magistrats sur leurs sujets**" ("**O pravu državnih službenika nad njihovim podanicima**") iz 1575. godine, te **Hotmana (Franco Gallia)** iz 1573. godine. Postoji suglasje da i Vitorijin pojam suverenosti koji je dobiven iz međunarodnog prava bolje odgovara modernom značenju nego **Bodinov**, no usprkos tome, postoji jedinstveno mišljenje da je **Bodinova** ideja suverenosti prva sustavna obradba toga problema.

Jedan od najboljih poznavatelja teorije suverenosti **EH. Hinslev** ustvrđuje da pojam suverenosti izostaje sve do momenta dok postoji tzv. "**segmentarna država**", ili barem dotle dok ravnoteža između države i njezinih segmenata, između središta i ostalih nositelja moći nad kojima je ono imalo tek ograničenu kontrolu, nije prevagnula u korist središta u toj mjeri daje to omogućilo pretvaranje segmentarne u unitarnu državu i stapanje nekoliko hijerarhijskih segmenata u jedinstvenu društvenu hijerarhiju. U tom smislu Hinslev kaže daje "pojava države kao oblika vladavine nužan, premda ne i dovoljan uvjet za koncepciju suverenosti. Zajednica i njezina vlast moraju biti dovoljno odvojene, a to su samo onda kada vlast poprima oblik države, prije nego što koncepcija suvereniteta postane relevantna. Dakle, samo kada zajednica priznaje državu, a država zajednicu može se raspravljati o političkoj moći u terminima suvereniteta".²² (**Hinslev, 1992:27-28.**)

Tumačeći problematiku suvereniteta, njezin ponajbolji poznavatelj unutar hrvatske pravne misli, **I. Krbek** ustvrđuje da je moderna država djelo renesanse. Posebice su se samostalne talijanske gradske države ugledale na grčki polis. Po **Krbeku** je teorija suvereniteta snažno nabujala u drugoj polovici XVI. stoljeća zbog političkih potreba države novog vijeka koja se emancipirala od unutarnjih i vanjskih slabosti srednjovjekovne države. Teorija suvereniteta nastaje, dakle kao refleksija na nedostatke srednjovjekovne države. Po **Krbekovom** shvaćanju u 16. stoljeću izraz suveren se iz komparativa pretvara u superlativ. Komentirajući **Bodinovu** koncepciju

²⁰ Bodin, Jean (2002.): Šest knjiga o republici, Politička kultura, Zagreb.

²¹ Denzer, Horst (1998.): Bodin, u Maier, Horst-Rausch, Horst-Denzer, Horst: Klasični politički mišljenja, Golden Marketing, knj.1., Zagreb. ²² Hinsley, H. F. (1992): Suverenitet, August Cesarec, Zagreb.

suverenosti, **Krbek** smatra daje riječ o teoriji suvereniteta apsolutnog monarha, tako da se radi o monarhijskom, a ne državnom suverenitetu. U odnosu na državu suverenost s međunarodnog gledišta znači da ona(država op.D.L.) ne smije biti podvrgnuta ničijoj stranoj vlasti, a s unutarnjeg gledišta uzvisuje se nad sve domaće pojedince, njihove asocijacije ili organizacije. Po tome ne bi suverenitet imao značiti samo državnu vlast, već svojstvo te vlasti koja ne dopušta podređivanje nekoj stranoj vlasti, a prema domaćim vlastima smatra se najvišom.²³ (**Krbek, 1965:7.**)

Klasična teorija suvereniteta po Krbekovom mišljenju poistovjećuje suverenitet s državnom vlašću, pa državne funkcije, odnosno oblike državne vlasti uzima kao sadržaj suvereniteta. Tako se monarhijski suverenitet kao i narodni suverenitet (**monarhomasi, Rousseau**) konfundiraju s državnim suverenitetom. Po Krbeku najviša vlast može postojati samo prema unutra dok je u odnosu prema vani posrijedi državna nezavisnost. Čim bi se u zajednici naroda uzvisila neka država da bi dominirala nad drugim državama, ove bi izgubile suverenitet.²⁴ Suverenost (od fran. **souverain** - neograničen, najviši, nezavisan, eng. **sovereignty** fran. **souverainete**, njem. **Souveranitat**, predstavlja u međunarodnom pravu svojstvo subjekta međ. prava na temelju kojega on ima vlast da naređuje osobama na svojem području, na temelju kojega je nezavisan od svake druge vlasti, slobodan u odlučivanju, a također ima najvišu vlast nad osobama i stvarima na određenom području. I V. **Ibler** vidi ograničenost takvog shvaćanja suverenosti, pa kaže, da se iz ukupnosti suverenih prava mogu neka od njih odvojiti, subjekt ih se može ugovorno odreći. U tom smislu suverenost nije nedjeljiva.²⁵ (**Ibler, 1987:307.**)

Mnogi ozbiljni analitičari međunarodnog javnog prava smatraju da je **Westfalski mir** od 24. listopada 1648. godine, a kojega su zaključile vodeće zemlje Europe, čime je završen tridesetogodišnji rat između katoličkih i protestantskih zemalja, rodno mjesto, stvaranja **ius publicum europaeum**,

²³ Krbek, Ivo (1965.): Suverenitet, RAD. JAZU, knjiga 339., Zagreb.

²⁴ Krbek u svoje dvije knjige o suverenitetu, koje su još neprevladane unutar hrvatske pravne znanosti, razvija obuhvatnu obradbu tog pojma. Uz Bodina, Krbek, spominje i klasika "narodne suverenosti" J. J. Rousseaua i njegovo čuveno djelo "Društveni ugovor", zatim Hobbessa, Locke, zatim velike predstavnike francuske (u)pravne škole, poput Carre de Malberga, Esmeina; zatim predstavnike njemačke pravne škole Jellineka, Iheringa. Kao najveće oponente ideje suvereniteta vidi Krbek, Duguitta u Francuskoj, koji je pojam suvereniteta smatrao fikcijom, a sve u sklopu potrebe da se dotadašnja država preobrazu u jedan novi sustav javnih službi, utemeljenih na načelu solidarnosti, te engleskog teoretičara Laskija. Dobru i pouzdanu informaciju o nekim aspektima ideje monarhijskog suvereniteta pruža i rad N. Grubića: Oblikovanje i razvitak ideje monarhijskog suvereniteta, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, g.37. br.5-6/1987., str. 795.-814.. Jednako tako, vrlo pouzdanu i preglednu informaciju o najznačajnijem engleskom teoretičaru tzv. parlamentarnog suvereniteta, kojeg Krbek spominje usputno, Albertu Venn Dicevu, čitatelji mogu dobiti uvidom u rad autora A. Bačića: Albert Venn Dicey i engleski ustav, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god.45. br.3, str.349.-362./1995., Zagreb. Od novijih autora koji reflektiraju o problematici narodnog suvereniteta, upućujemo osobito na Adam, Przeworski-Michael, Wallerstein: Popular sovereignty, state autonomy and private property, Archives europeennes de Sociologie, t.XLII., No.1/2001., Cambridge University Press, Pariš., str. 21.-65. Unutar domaće literature za kritičku prosudbu ideje narodnog suvereniteta upućujemo na rad V. Andrassv: Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti, Tiskara "Merkantile" i "Jutriša i drugovi", Zagreb, 1927.

Ibler, Vladimir (1987.): Rječnik međunarodnog javnog prava, Informator, Zagreb.

odnosno međunarodnog prava. Njegovi utemeljitelji bili su teoretičari prava i filozofi, poput **F. Suareza** (1548.-1617.), **H. Grotiusa** (1583.-1645.), **S. Pufendorfa** (1632.-1694.), a kasnije im se pridružuje i slavni **I. Kant** sa svojom teorijom "**vječnog mira**".

Više je nego očito da dolazi do radikalnog otklona od klasičnog razumijevanja mjesta i uloge međunarodnoga prava. Kondenzirano rečeno **klasično** međunarodno pravo počiva na sljedećim postavkama:

- 1) subjekt međunarodnog prava su nacije, odnosno nacionalne države kao sudionice strategijske igre međunarodnih odnosa;
- 2) države uživaju zbiljsku neovisnost i djeluju autonomno prema vlastitim preferencijama;
- 3) one se brane od opasnosti i jamče sigurnost građana i slijede isključivo vlastite interese;
- 4) svatko može sklapati koalicije sa svakim u interesu povećanja vlastite moći i sigurnosti. Ova stara paradigma ili tzv. klasično međunarodno pravo, ustanovilo je nekoliko pravila za ove odnose i odredilo:
 - 1) kvalifikacija da bi se postalo subjektom međunarodnog prava jest sljedeća: suverena država mora nadzirati teritorij, uspostaviti homogeno stanovništvo i mora moći održati unutarnji pravni poredak,
 - 2) uvjet za pristup u ovo društvo je međunarodno priznanje, suverenitet se postiže međunarodnim priznanjem,
 - 3) status suverene države očituje se u tome da ona može sklapati ugovore s drugom državom. U slučaju sukoba ima pravo objaviti rat drugim državama bez navođenja razloga (*ius ad bellum*),
 - 4) suverena država može povrijediti standarde mudrosti i efikasnosti, ali ne i morala. Njezino se ponašanje smatra moralno indiferentnim,
 - 5) imunitet, koji uživa država proteže se i na njezine predstavnike, službenike i funkcionare,
 - 6) suverena država pridržava sebi pravo juridičkog progona zločina koji su počinjeni u ratu,
 - 7) nasuprot ratu koji vode zaraćene strane, treći ostaju neutralni.

Normativni sadržaj klasičnoga međunarodnog prava počiva na fikciji o jednakom statusu suverenih država koji se zasniva na racionalnom priznanju subjekata međunarodnog prava.²⁶ (**Posavec, 2004:115.**)

Nova paradigma međunarodnog prava ili tzv. **idealistička tendencija** predmnijeva tendenciju prerastanja nacionalne države u novi svjetski poredak, ili svjetsku republiku koja stvara supranacionalni pravni poredak, koji omogućuje prebacivanje pozitiviranja prava građana s nacionalne na internacionalnu razinu. Inovativna jezgra te ideje je konzekventno preoblikovanje međunarodnog prava, novo redizajniranje iz prava država u pravo svjetskoga građanina kao pravo

²⁶ Posavec, Zvonko (2004.): Dileme međunarodnog prava: između nacionalizma i kozmopolitizma, Politička misao, vol. XLI, br.4, str. 113.-121. Za razumijevanje pozicije prava u globalizacijskim vremenima vidi i tekst Pavčnik, Marijan: Pravo in globalizacija, Pravnik, let.60., št.4-6/2005., str. 271.-276., Ljubljana.

individuuma.²⁷ (**Posavec, 2004:116.**) Da bi ova tendencija uspjela u svom pothvatu, **Posavec** smatra daje potrebno koordinirano djelovanje nekoliko čimbenika:

- a) mirotvorna priroda republika koje stvaraju nove avangardne saveze,
- b) pacificirajuće djelovanje novoga gospodarstva i trgovine koji čine državne aktere ovisnim o rastućem međusobnom odnosu svjetskog tržišta ,
- c) kritička funkcija svjetske javnosti čiji utjecaj neprestance raste i koja reagira na nepravde, ma gdje da se one dogode. Inzistira se na savezu država, a ne na saveznoj državi.

Sasvim osebnju interpretaciju problema suverenosti iznose **M. Hardt** i **A. Negri**. Na tragu postmarksističke teorije, ovi autori polaze od stajališta kako je njihova "osnovna hipoteza daje suverenost poprimila novi oblik koji se sastoji od niza nacionalnih i supranacionalnih organizama ujedinjenih jedinstvenom logikom vladavine. Mi taj novi oblik suverenosti nazivamo **Imperijem**."²⁸ (**Hardt-Negri, 2003:8.**)

Pritom valja naglasiti da za razliku od imperijalizma, Imperij ne uspostavlja nikakvo teritorijalno središte moći i ne oslanja se na utvrđene granice ili zapreke. On je zapravo decentralizirani i deteritorijalizirajući aparat vladavine koji postupno uključuje cijelo globalno područje unutar svojih otvorenih granica koje se sve više šire. Imperij kao novi oblik suverenosti upravlja po ovim autorima, hibridnim identitetima, elastičnim hijerarhijama i mnogostrukim razmjenama putem zapovjednih mreža koje se lako prilagođavaju. Autori vrlo rezolutno tvrde da "nijedna nacija neće biti svjetski vođa onako kako su to bile moderne europske države".²⁹ (**Hardt-Negri, 2003:9.**)

Ovu novu paradigmu, nazvanu Imperij autori shvaćaju kao križanje teorije sustava **N. Luhmanna** i teorije pravde **J. Rawlsa** - pravo kao pravičnost. Oni također, drže da se opća aparatura imperijalnoga zapovijedanja sastoji od tri različita trenutka: jednoga **uključivoga**, drugoga **diferencijalnoga** i trećega **upraviteljskoga**. Prvi trenutak pokazuje velikodušno lice Imperija. Svi su dobrodošli unutar njegovih granica bez obzira na rasu, vjeru, boju, spol itd. Drugi moment imperijalnoga nadzora, njegov diferencijalni karakter, uključuje potvrđivanje prihvaćenih razlika unutar imperijalnoga područja. Na posljertku, autori smatraju da krilatica "podijeli pa vladaj" nije točna parola imperijalne strategije. Imperij najčešće ne stvara diobu već priznaje postojeće ili moguće razlike, pozdravlja ih i upravlja s njima unutar opće ekonomije zapovijedanja. Stoga je trostruki imperativ Imperija: **udružiti, razlikovati, upravljati** zaključuju **Hardt** i **Negri**.³⁰ (**Hardt-Negri, 2003:171-173.**)

3. O SUODNOSU GLOBALIZACIJE I SUVERENITETA

Svijet u kojemu živimo pun je turbulentne dinamike, i u kojemu više ništa nema povlašteni osjećaj sigurnosti. Zbog toga različiti autori koriste različite sintagme kako bi opisali suvremeno globalizacijsko razdoblje. **Beck** primjerice rabi pojam "**društvo**

²⁷ Ibidem, str. 116.

²⁸ Hardt, Michael-Negri, Antonio(2003.): Imperij, Arkzin - Multimedijalni institut, Zagreb.

²⁹ Ibidem, str. 9.

³⁰ Ibidem, str. 171.-173.

rizika", Castells pojam **"umreženo društvo"**, **Gates** govori o vladavini **"digitalnog nervnog sustava"**, **Alexander** i **Pal** govore o pojmu **"digitalne demokracije"** itd. Uglavnom, barata se impersonalnim i tehnologiziranim pojmovima, kako bi se oslikala bit modernog trenutka. No, bez obzira na to kojom sintagmom označavali moderno doba, nedvojbeno je da mu temeljni pečat daju globalizacijski procesi koji su neprijeporno na djelu i koji radikalno restrukturiraju i redefiniiraju naša tradicionalna shvaćanja politike, prava, uprave, gospodarstva, kulture, informacija itd. Stoga nam se čini akcidentalnim, iako ne i sasvim zanemarivim problem oko kojeg se također, spore brojni analitičari globalizacije, a on se svodi na upit, je li globalizacija posve nova društvena pojava, ili je riječ o staroj temi stavljenoj ujedan posve novi kontekst, obilježen prije svega munjevitim i galopirajućim rastom informacijske tehnologije? U tom smislu za potrebe ovog rada, potisnuto je u drugi plan pitanje pravih početaka globalizacije, pa tek na razini opće informacije kažimo da raspon mišljenja o počecima globalizacije, ide od neolitika, pa kasnije preko izuma pisma i kotača, do onih mišljenja, koja smatraju da prave izvore globalizacije treba tražiti u vrijeme kolonijalnoga i imperijalnoga prodora zapadnih zemalja u područje novog svijeta, dakle konac XV. i početak XVI. st, koje mišljenje primjerice zastupa **I. Wallerstein**, pa do onih teoretičara koji početke globalizacije vezuju uz tzv. **"belle epoque"** od 1870.-1914. godine. Ili onih teoretičara koji u Internetu vide pravi agens globalizacije. Bilo kako bilo, nedvojbeno je da živimo u svijetu koji je prožet snažnom interferencijom svega što jest. To se očituje u postojanju svjetskog informacijskog sustava, uspostavi globalnih obrazaca konzumerizma, njegovanju kozmopolitskih životnih stilova, svjetskim natjecanjima poput OI, svjetskih prvenstava u različitim sportovima, jačanju svjetskog turizma, otklonu od suvereniteta nacionalnih država, rastu militarističkog sustava i prepoznavanju širine ekološke krize, razvoju spoznaje o zdravstvenim problemima poput AIDS-a, širenju koncepta ljudskih prava, složenoj međurazmjeni između svjetskih religija etc.³¹ (**Marshal, 1998:258.**)

Dakle, globalizacija pokazuje mnoge svoje manifestne oblike koji se očituju u svim porama suvremenog društvenog života. No, globalizacija nije samo, i nije isključivo vrijednosno pozitivna pojava. Uz nepobitne pozitivne strane, koje se pokazuju prije svega u medijsko-komunikacijskom području i digitalnoj brzini prenošenja znanja, koje postaje dostupno i siromašnijim dijelovima čovječanstva, ona sa sobom nosi i čitav niz vrijednosno negativno konotiranih posljedica. Tu prije svega imamo na umu okolnost stvaranja široke mreže kriminalnih aktivnosti, koje su posebice došle do izražaja slomom bivših komunističkih država, te događaja koji su uvjetovani terorističkim napadom na SAD od 11. rujna 2001. godine. S tim u svezi **Castells** ustvrđuje da "istodobno kriminalne aktivnosti i organizacije tipa mafije, širom svijeta, također su postale globalne i informacijske, pružajući sredstva za stimulaciju mentalne hiperaktivnosti i zabranjenih želja, uz bilo koji oblik ilegalne trgovine koji zahtijevaju naša društva, od naprednih oružja do ljudskog tijela".³² (**Castells, 2000:38.**)

³¹ Marshal, Gordon (ed.)(1998.): Globalization, globalization theory, in A Dictionary of Sociology, Oxford University Press.

³² Castells, Manuel (2000.): Usporičeno društvo, Golden marketing, Zagreb.

Baš zbog spomenutih negativnih tendencija, u kojima se iskazuje janusovsko globalizacijsko lice, nastaju i značajni protivnici globalizacije, kao što su **Greenpeace, Amnestv International, radnički pokreti** (posebice u zemljama Latinske Amerike), **feministički pokreti, različite nevladine skupine**, ukratko nastaje novo **svjetsko civilno društvo**, odnosno prepoznatljiv antiglobalistički tabor. Već smo ustvrdili daje globalizacija radikalni odgovor na tradiciju, zapravo njezino rušenje. Urušavaju se i tradicijska obitelj, tradicijska škola, tradicijsko shvaćanje kulturnih obrazaca, gospodarstva, politike, etike, religijskih svjetonazora etc. Nestaje stari aristotelijanski nazor o čovjeku kao društvenom biću, i prelazi se u područje jednog skrajnjeg liberalnog liberalizma i njegova slavljenja individue, koja živi svoj život, po svom izboru, odijeljena od drugih bliskim i neposrednim doticajima. U kontekstu ove rasprave, posebno nas zanimaju utjecaji globalizacije na području politike i prava, te uprave, i gospodarstva.

Područje politike postaje po **Beckovim** riječima područje novog razumijevanja fenomena političkoga i, obilježeno preobrazbom tzv. "**industrijske moderne**" u "**refleksivnu modernu**". Nastaje, s tim u svezi "**društvo rizika**" u kojemu ništa više nije sigurno. Uspostavlja se prednost **supranacionalnog** prava nad nacionalnim pravima pojedinih država, čime je u značajnoj mjeri okrnjen njihov suverenitet. Valja se pritom ipak upitati: znači li globalizacija nestanak nacionalne države kao takve ili ne? U odgovoru na ovo ključno pitanje postoje ozbiljni teorijski prijedori. Dok jedna, čini se vrlo respektabilna skupina autora koju čine prije svega zagovornici procesa globalizacije i koja govori o nastanku novoga "**svjetskog globalnog društva**", a koju čine autori poput **Bečka, Giddensa, Helda** i drugih, smatra da nacionalna država gubi svoj temelj postojanja i kredibilitet, pa se eo ipso i suverenitet radikalno mijenja, odnosno slabi, dotle postoje i brojni autori koji argumentirano govore o tome da globalizacija doista ugrožava nacionalnu državu i suverenitet, ali da nipošto ne znači i njihov kraj.

U novom društvenom okružju javlja se novi sustav moći, kojega obilježava pluralitet izvora vlasti i moći, pri čemu je država-nacija, samo jedan od tih aktera. **Castells** drži da u suvremenim društvima, bit politike, njezinu organizaciju, procese i političko vodstvo, uobličuje logika svojstvena medijskom sustavu, a posebice elektroničkim medijima.

Neki drugi autori poput **E. Grandea** smatraju da "transnacionalni režimi politike ne nadomještaju nacionalnu državu (njihova funkcionalnost, ovisi štoviše, presudno o kooperacijskoj sposobnosti djelovanja nacionalnih država".³³ (**Grande, 2002:93.**)

Isti autor drži da nacionalna država još uvijek posjeduje velike prostore djelovanja kao što su ekonomska, socijalna i ekološka politika. Drži kako globalizacija nije imala prevelikog utjecaja u zemljama kao što su Nizozemska i Švicarska, koje imaju značajne institucijske prilagodbene pričuve. Drugi razlog značajne intransigentnosti nacionalnih država, Grande vidi u razvijanju i korištenju novih političkih upravljačkih instrumenata koji se odlikuju sljedećim značajkama:

³³ Grande, Edgar (2002.): Od nacionalne države do transnacionalnoga režima politike - državna upravljačka sposobnost u globalizacijskome razdoblju, Politička misao, vol. XXXIX, br. 2., Fakultet političkih znanosti, str. 92.-105., Zagreb.

- a) nisu hijerarhijska niti direktivna,
- b) klasični upravljački mediji, novac i pravo gube na značenju,
- c) adresati upravljanja imaju znatan prostor za odlučivanje pri formuliranju i realizaciji društvenih zadanosti.³⁴ (**Grande, 2002:96.**)

I E. Pusić je svijestan svojevrstne dvoznačne situacije u kojoj se našla nacionalna država u vremenu globalizacije. Po njemu "nacionalna država u obliku u kojemu je nastala od 15. i 16. stoljeća dalje, u prvom redu u Europi, gubi u globalnom informatičkom društvu mnoge ranije neprijeporne značajke svoje suverenosti iako svojom sve širom organizacijom javnih službi i regulacijskih mehanizama ostaje u društvu neophodna. Takva nacionalna država čini se da gubi svoju moć, ali ne i svoj utjecaj. Po mišljenju istog autora, gotovo sve suvremene države gube suverenost, tj. neograničenu vlast unutar državnih granica i nezavisnost u međunarodnim odnosima utemeljenu na monopolu fizičke sile svake države, tako da u svakom međudržavnom sukobu u konačnoj liniji presuđuje rat".³⁵ (**Pusić, 2004:183.**)

Tijekom procesa globalizacije, sve više dobivaju na težini odnosi suradnje i sukoba između država. **Pusić** zato smatra da bi racionalni program konstrukcije globalnih političkih odnosa mogao biti usmjeren na sljedeće ciljeve:

1. jačanje transdržavnih mreža i stabiliziranje supradržavnih institucija uz postupno sve izrazitije ograničenje suverenosti svake pojedine države, tj. smanjenje mogućnosti da svoju silu rabi nekontrolirano,
2. jačanje infradržavnih aktera, u prvom redu, jačanje položaja pojedinca, pa uloge lokalnih zajednica, infradržavnih regija i nedržavnih organizacija u odnosu prema središnjoj državnoj vlasti, sa svrhom stvaranja protuteže njezinom monopolu sile.

Isti autor smatra da glavni izvor otpora kretanju prema globalnom poretku ne treba, ipak očekivati od konzervativnih ideologija već od inercije postojećeg aparata državne uprave i vrlo složenog normativnog sustava javnog prava koji se u svezi s njome razvio. Izvor je njihove snage i opet danas još gotovo netaknut monopol sile pojedine postojeće države, a kojem je stvarno sjedište upravni sustav.³⁶ (**Pusić, 1999:7.**)

Pusić sasvim jasno distingvira državu od uprave. Smatra daje diskriminacijska crta između njih u metodama njihove integracije. Država kao sustav političke vlasti je društvena struktura tipa **institucije**. To znači da su njezini temeljni odnosi vladanja i podložništva posebno stabilizirani u procesu institucionalizacije. I dok je državna vlast nastojala postići svoje učvršćenje kao institucija, državna je uprava ostala organizacija usmjerena na ostvarivanje ciljeva i tako načelno spremna na prilagođavanje promjenama vanjskih uvjeta, ostvarivanja tih ciljeva.³⁷ (**Pusić,**

³⁴ Ibidem, str. 96.

³⁵ Pusić, Eugen (2004.): Neki konvergentni motivi u društvenim znanostima, RAD, HAZU, br. 489., knj. XLII, str. 101.-237., Zagreb.

³⁶ Pusić, Eugen (1999.): Globalizam i državna uprava, Politička misao, vol. XXXVI, br. 1.str.3-8., Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

³⁷ Pusić, Eugen (2004.): Neki konvergentni motivi u društvenim znanostima, RAD; HAZU, br. 4898., knj. XLII, str. 198.

2004:198). Drugim riječima elasticitet uprave daleko nadilazi fleksibilnost države, što je došlo posebice do izražaja u teoriji "New **public management**", koja jasno svjedoči o tome da suvremeni razvoj uprave, posebice razvoj javnih službi slijedi logiku metoda primjenjenih u tržišnom gospodarstvu.³⁸ (**Lozina-Klarić, 2003.**)

Među najznačajnije kritičare koncepta globalizacije i one koji su suspekti kada je riječ o nestanku nacionalne države sa svjetske političke pozornice, svakako spadaju i autori poput **P. Hirsta** i **G. Thompsona**. Oni zaključuju da politička i građanska identifikacija na nacionalnoj razini ostaju nužni i za buduće. Smatraju da će glavna uloga demokratske države kao posjednika teritorija biti "regulirati svoje stanovništvo i dati nam definitivan i jedinstven međunarodni legitimitet time što ga predstavlja".³⁹ (**Hirst-Thompson, 2001:270.**)

Štoviše, ovi autore tvrde da će uloga države pro future kao izvora vladavine zakona postati još bitnija. Naime, proširi li se međunarodno gospodarsko, ekološko i društveno upravljanje, povećat će se uloga međunarodnih zakona. No, međunarodni zakon ne može funkcionirati bez nacionalnih država, kojima je usmjeren nego kao **Rechtstaats**. Međunarodno društvo kao savez država ne može se osloniti na nadnacionalna tijela za stvaranje i primjenu zakona, nego zahtijeva države koje prihvaćaju ustavna ograničenja iznad i ispod sebe. Stoga **Hirst** i **Thompson** zaključuju da "država kao izvor i provoditelj pravila ostaje središnjom za internacionalizirano gospodarstvo i društvo".⁴⁰ (**Hirst-Thompson, 2001:293.**)

U kontekstu rasprava o integracijskim procesima, ali na razini EU, neki autori pokazuju stanovitu skepsu. Tako primjerice **Ottmann** vrši vrlo radikalnu kritiku **Habermasovih** stajališta o Europi. **Habermas** kao temeljna obilježja europskog identiteta navodi sljedeće:

- sekularizaciju društava,
- država je ispred tržišta,
- solidarnost je ispred tržišnog učinka,
- sumjičavost prema tehnici,
- svijest o paradoksima napretka,
- odvratanje od prava jačega,
- mirovnu orijentaciju na temelju povijesnog iskustva gubitaka.

Habermasov europski ustavni patriotizam **Ottmann** vidi kao profesorsku ideju, budući da narodi svoj identitet dobivaju ne tek iz ustava, jer je identitet pretkonstitucionalna kategorija. Po njemu europska javnost gotovo da i nije sudjelovala u raspravi o Europskome ustavu, u čemu se vjerojatno krije i dio krivice za propast referenduma o tom ustavu u nekoliko europskih zemalja, posebice Francuskoj. Kao daljnje argumente u prilog svoje skepse, **Ottmann** navodi činjenicu daje takav akt nepregledan i nepraktičan, jer ima 600 članaka i 300 ugovora. Za ovog autora EU nije savezna država, jer da jest, morala bi imati sve ono što EU nema, a to su kompetenciju kompetencija, monopol vlasti, jasan

³⁸ Lozina, Duško-Klarić, Mirko (2003.): Nova javna uprava, Pravni fakultet Split, Split.

³⁹ Hirst, Paul-Thompson, Grahame (2001.): Globalizacija - međunarodno gospodarstvo i mogućnosti upravljanja, Liberata, Zagreb.

⁴⁰ Ibidem, str. 293

teritorij, saveznu policiju itd. Tko već ima nacionalni identitet nije mu potreban europski, smatra **Ottmann**. Europa nema državotvornoga naroda, ima problem jezika, a Europski parlament odstupa od načela jedan čovjek, jedan glas. Stoga **Ottmann** ustvrđuje: "I sam sam privrženik Europe raznolikosti, ali to za mene ne znači samo raznolikost kultura, nego i raznolikost naroda i država. Mislim da su nacionalne države ostale važnije i da će takvima vjerojatno ostati, nego što to daju naslutiti globalizacijske teorije ili lijevi europeizam ako Europu koristi samo kao argument za antinacionalne interese".⁴¹ (**Ottmann, 2004:40.**)

Postoje i autori kao što je **D. Matić** koja smatra da ukoliko kriza nacionalne države doista postoji, ona bi se trebala manifestirati u središtu, a ne na periferiji svjetskog poretka. U tom smislu autorica izvlači zaključak da "sve dok najmoćnije države svijeta ne pokazuju znakove dezintegriranja ili rastakanja suvereniteta, ova teza nema realnog uporišta".⁴² (**Matić, 2005:85.**)

Osim značajnih promjena koje globalizacija ima na političko-pravnom području, valja upozoriti i na značajne mijene do kojih dolazi u okviru gospodarstvenog područja. Moramo međutim, kazati da i unutar toga tipa diskursa postoje vrlo izražena nesuglasja, pa čak i dijametralno oprečna stajališta.

Po **Castellsov** riječima, dolazi do promocije **Internet galaksije**, koja određuje strateške determinante poslovnog svijeta. Internet poduzetnici su ljudi jednodimenzionalnog pogleda na svijet: dok se bogate na tehnologiji i obožavaju novac bježe od društva, a njihov dodir sa svijetom kakav jest slabi. Oni su istodobno i umjetnici i proroci i pohlepnici. **Castells** rabi pojam **mrežnog poduzeća** za koje kaže da "nije ni mreža poduzeća, niti mrežna organizacija unutar poduzeća. Ono je zapravo fleksibilno djelovanje ekonomskih aktivnosti, izgrađenih oko projekata koji se provode pomoću i putem mreža različitog sastava i podrijetla: mreža jest poduzeće".⁴³ (**Castells, 2003:8.**)

Bit e-poslovanja je, dakle interaktivna mrežna veza proizvođača, potrošača i dobavljača usluga utemeljena na Internetu. Nova ekonomija pokreće vrlo osjetljivo burzovno tržište koje financira visokorizične inovacije što se nalaze u samom temelju visokog rasta produktivnosti. S tim u skladu "novi obrazac društvenosti u našim društvima karakterizira mrežna individualnost".⁴⁴ (**Castells, 2003:144.**)

Dovodeći u relaciju problem suverenosti i informacija, ovaj autor zamjećuje da je suverenost države oduvijek počivala na nadzoru informacija, a taj se nadzor počeo polako, ali sigurno urušavati. Zbog globalnog karaktera Interneta, najsnažnijim vladama je potrebno djelovati zajednički, stvarajući novi globalni prostor održavanja poretka. Čineći to, te su države zapravo gubile suverenost, budući da su morale dijeliti

⁴¹ Ottmann, Henning (2004.): Quo vadiš, Europa?, Politička misao, vol. XLI, br. 4. Fakultet političkih znanosti, str. 35.-41., Zagreb.

⁴² Matić, Davorka (2005.) Nacionalizam, nacija i nacionalna država: imaju li budućnost?, Socijalna ekologija, vol. 14., br. 1-2, str. 75.-92., Zagreb. Vidi i zanimljivu studiju o različitim odnosima između EU i globaliziranog svijeta, posebice relaciju između regionalizma i globalizma u radu McGrew, Anthonv: Between Two World: Europe in a Globalizing Era, Government and Opposition, vol. XXVII., br. 3/2002., str. 343.-358., Blackwell Publishing, Oxford.

Castells, Manuel (2003.): Internet galaksija. Razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb. ⁴⁴ Ibidem, str. 197.

moć i slagati se o zajedničkim standardima regulacije, te su i same postale mreža, mreža regulacijskih i redarstvenih ustanova, zaključuje **Castells**. Posebnu težinu za razumijevanje novih tijekova koje globalizacija izaziva u gospodarstvenom području, imaju nesumnjivo radovi dvojice švedskih ekonomista **A. Barda** i **J. Soderquista**. Oni smatraju da s Internetom na scenu stupa tzv. **netokracija** ili stručnjaci u području informacijskog znanja i internetizacije. S tim u svezi oni ustvrđuju da "napretci u razvoju tehnologija digitalne interakcije koja postaje pretežnim komunikacijskim medijem, predstavljaju paradigmatiku promjenu".⁴⁵ (**Bard-Soderquist, 2003:10.**) Najvažnija skupina informacijske paradigme postaje netokratska mreža. Zbog toga autori smatraju da je nacionalna država anakrona i nepotrebna pojava u novom informacijskom sustavu. Kao osnovnu posljedicu promjene paradigme i tranzicije iz kapitalizma u **informacionalizam**, ovo dvoje autora vidi premještanje moći iz buržoaskih salona u virtualni svijet u kojemu nova elita "**netokracija**", spremno čeka da preuzme glavnu ulogu. U informacijskom društvu će značenje i položaj svakog pojedinca ovisiti o njegovoj sposobnosti usvajanja i upravljanja informacijama o socijalnoj inteligenciji, sposobnosti učenja (unutar tzv. teorije organizacije kao segmenta upravne znanosti, dominira spoznaja o prevladavajućem utjecaju tzv. **učee organizacije-op. D.L.**) i fleksibilnosti, a ne više o podrijetlu, spolu ili boji kože. Ovaj razvoj najviše pogađa nacionalnu državu, parlamentarnu demokraciju, obitelj i obrazovni sustav. Stoga su globalizacija, sekularizacija i pluralizacija, za ove autore, neupitni razvojni trendovi suvremenog društva.

I L. Edvinsson drži da je u području gospodarstva došlo do promjene paradigme, utoliko što smo "prešli s ekonomije koju su pokretale opipljive stvari, proizvodi stvari, na ekonomiju koju pokreću neopipljive ideje, koncepti, apstrakcije".⁴⁶ (**Edvinsson, 2003:63.**)

Tradicionalna organizacija preobražava se, dakle u učeeu organizaciju u kojoj su menadžeri, znanstvenici i dizajneri, a ne nadzornici i nadglednici, oni koji vode glavnu riječ. Nekoliko je ključnih vrijednosti koje moraju krasiti novi tip vođe organizacije: **poštenje, empatija, timski rad, suosjećanje i stalno nastojanje da bude vrijedan povjerenja svojih klijenata**. Nova perspektiva vođe jest da bude spreman prihvatiti nesigurnost, dvosmislenost i kompleksnost, koji dolaze iz okoliša organizacije.

U tom novom poslovnom svijetu sve veću ulogu imaju mladi. Ta **cool** generacija ili **milenijanci** imaju sljedeća obilježja:

- oni drugačije razmišljaju,
- oni su neovisni,
- oni su poduzetni
- oni žude za prilikama te su im one draže od novca i sigurnosti,
- zahtijevaju poštovanje na načine koje si njihovi predšasnici nisu mogli dopustiti.

Milenijanci svoje kreativne ideje izlažu kroz slobodno izlaganje najrazličitijih misli i ideja (tzv. **brainstorming**).⁴⁷ (**Lammiman-Syrett, 2005.**)

⁴⁵ Bard, Alexander- Soderqvist, Jan(2003): Netokracija. Nova elita moći i život poslije kapitalizma, Differo d.o.o., Zagreb.

⁴⁶ Edvinsson, Leif (2003.): Korporacijska longituda, Differo d.o.o., Zagreb.

⁴⁷ Lammiman, Jean-Syrett, Michel (2005.): Cool generacija. Nova poslovna filozofija, Naklada Ljevak, d.o.o., Zagreb.

I druga dvojica gurua novog načina mišljenja koji se temelji na novim tehnologijama **J. Ridderstrale** i **K.A. Nordstrom** smatraju da je nova matrica življenja na Zemlji postao individualizam. Fragmentacija i nestajanje društvenoga kapitala traži da svi postanemo individualni institucionalni inovatori. Iz svijeta pouzdanosti i zaštićenosti pojedinac prelazi u svijet individualne odgovornosti. Zbog toga ovi autori misle da svima "onima koji nisu u stanju i nemaju volje izvući smisao iz fragmentacije, funkcionirati u institucionalnom vakuumu sve većeg individualizma, bit će vrlo teško".⁴⁸ (**Ridderstrale-Nordstrom, 2004:60.**)

Ljudima bez **protejskih** sposobnosti bit će vrlo teško živjeti u novom okolišu, kojega je značajka da kapitalizam iz faze normalnosti prelazi u fazu abnormalnosti. Autori smatraju da je moto uspješnih ljudi da budu okrenuti budućnosti i inovativni, te spoznaja da je bolje biti prvorazredna inačica sebe, nego drugorazredna inačica nekoga drugoga.

Don Tapscott, također, govori o nastajanju novog oblika gospodarstva koje se rađa na temeljima novog znanja, te posebice apostrofira sljedeće njegove karakteristike:

- temelji se na znanju,
- digitalnog je karaktera,
- okarakterizirano je virtualizacijom,
- po naravi je molekularno,
- umreženo je,
- postoje razvijene digitalne mreže,
- mediji imaju važnu riječ,
- zasnovano je na inovacijama,
- masovna proizvodnja prilagođena je individualnom kupcu,
- konzumenti se uključuju u proizvodni postupak,
- trenutačnost je glavna varijabla poslovnog uspjeha
- gospodarstvo ima globalni karakter,
- postoji nesklad između različitih društvenih stratuma.⁴⁹ (**Tapscott, 1999:71-104.**)

Uz spomenute autore koji posve nekonvencionalnim jezikom govore o novoj gospodarstvenoj arhitekturi, odnosno tzv. "**protočnom gospodarstvu**" i koji prvenstveno afirmativno vrednuju dosege globalizacije, postoji i čitav niz onih autora koji kritički prosuđuju suvremeno svjetsko gospodarstvo. Tako primjerice **P. Hirst** i **G. Thompson** smatraju da je globalizacija kako je shvaćaju radikalni zagovornici svojevrsni mit. Takvu tvrdnju argumentiraju sljedećim postavkama:

- 1) sadašnje vrlo internacionalizirano gospodarstvo nije bez prethodnika. U nekim aspektima sadašnje međunarodno gospodarstvo je manje otvoreno i integrirano od sustava koji je vladao od 1870.-1914. godine,
- 2) istinske transnacionalne kompanije razmjerno su rijetke jer većina tvrtki ima nacionalnu osnovu,

Ridderstrale, Jonas- Nordstrom, A. Kjell(2004): Karaoke kapitalizam, Differo d.o.o., Zagreb. ⁴⁹ Tapscott, Don (1999.): Dvanaest tema nove ekonomije, u Globalizacija, pr. Milardović, Anđelko, Pan Liber, Osijek-Zagreb-Split, str. 71.-104.

- 3) mobilnost kapitala ne donosi veliki pomak ulaganja i zapošljavanja iz razvijenih zemalja u one u razvoju. Treći svijet ostaje marginalan u ulaganjima i trgovini,
- 4) svjetsko je gospodarstvo, što priznaju i neki ekstremni zagovornici globalizacije daleko od istinski "svjetskoga". Trgovina, ulaganja i financijski tijekovi koncentrirani su u trijadi Europe, Japana i Sjeverne Amerike i nema izgleda da bi njihova dominacija prestala,
- 5) velike gospodarstvene sile mogu izvršiti snažne pritiske na financijska tržišta i druge gospodarstvene tendencije. Međunarodno gospodarstvo je ono u kojemu su glavni entiteti nacionalna gospodarstva.

S obzirom na ove izvode, autori zaključuju da su "međunarodni poslovi još uvijek podređeni domicilnom području u smislu opće aktivnosti: oni ostaju jako nacionalno ukorijenjeni".⁵⁰ (**Hirst-Thompson, 2001:104.**)

Jedan od najlucidnijih analitičara procesa globalizacije u njezinoj gospodarstvenoj dimenziji svakako je slavni ekonomist-nobelovac **J. Stiglitz**. On drži da je globalizacija izrazito kontroverzna pojava. S jedne strane, ona je smanjila osjećaj izoliranosti u većini zemalja u razvoju. S druge strane, za mnoge ljude, globalizacija se može opisati kao potpuna katastrofa. To se posebice osjetilo u zemljama bivšeg SSSR-a. Podaci naime pokazuju, daje u razdoblju od 1990.-1999. godine ruska proizvodnja pala za gotovo 60%. Stiglitz upozorava da "prema podacima Svjetske banke, Rusija danas (2000. god.) ima BDP koji je manji od dvije trećine proizvodnje prije deset godina. Moldavija je doživjela najdramatičniji pad, tako da je njena proizvodnja danas manja od trećine proizvodnje prije deset godina. U Ukrajini je BDP godine 2000. bio samo trećina BDP-a prije jednog desetljeća".⁵¹ (**Stiglitz, 2004:174.**) O paradoksima globalizacije i njezinim antinomijama svjedoči i podatak da je kineski model privatizacije izazvao najveće smanjivanje siromaštva u povijesti, dok je s druge strane jedan od najvećih porasta siromaštva u jednakom vremenskom periodu, ukoliko se apstrahiraju razdoblja ratovanja i gladi izazvao ruski model privatizacije, u kojemu je kao dominantna skupina izašla **mafija**, sastavljena od nekadašnje nomenklature i kriminalnog miljea.

Osobito je suspektan pogled na globalizaciju kojeg zastupa švicarski sociolog **J. Ziegler**. Oštrica njegove kritike usmjerena je na vladajuće nositelje globalizacijskih procesa koji "djeluju na temelju **konsenzusa iz Washingtona**, a kojega novi gospodari svijeta (**MMF**, **WB** i **WTO** - op. D.L.) sugeriraju kao osnovu za promjene u tranzicijskim i zemljama Trećega svijeta. Konsenzus iz Washingtona predstavlja skup neslužbenih sporazuma zaključenih tijekom osamdesetih i devedesetih godina između glavnih transnacionalnih udruga, banaka, Wall Streeta, američke Federal Reserve bank i međunarodnih financijskih organizacija. Cilj je washingtonskoga konsenzusa u konačnici, stvaranje tzv.

⁵⁰ Hirst, Paul- Thompson, Grahame (2001.): Globalizacija- međunarodno gospodarstvo i mogućnosti upravljanja, Liberata, Zagreb.

⁵¹ Stiglitz, E. Joseph (2004.): Globalizacija i dvojbe koje izaziva, Algoritam, Zagreb.

stateless global governance (svjetske vladavine bez države - pojam koji su skovali **A. Toffler** i **N. Negroponte**).

Ziegler tvrdi da zbilja proturječi praktično svim premisama na kojima počiva ideologija globalizacije, kao što su:

- 1) globalizacija koristi svima, zapravo dvjesto najvećih svjetskih kompanija nadzire 23% svjetske trgovine, a između 1992.-2002. godine, dohodak po stanovniku pao je čak u 81 zemlji,
- 2) globalizacija novčanih tržišta ujedinjuje planet, u zbilji globalizacija nije globalizirala svijet. Ona ga je još više podijelila,
- 3) mir u svijetu zajamčen je svjetskom trgovinom, umjesto da stiša ratne strasti ljudi, privatizacija državnih poslova i liberalizacija trgovine još ih izazivaju i potiču na nove zločine. Za ilustraciju ove tvrdnje **Ziegler** navodi podatak da su 2002. godine na Zemlji harala 23 međunarodna rata.⁵² (**Ziegler, 2003:60-68.**)

Grabežljivci privatizacije kako ih slikovito naziva **Ziegler**, ne vezuju se striktno ni za kakvu školu mišljenja, ni sa kim ne sklapaju saveze osim sa sebi sličnima i zanima ih samo okus vlasti i novca. Oni nisu ni lijevi ni desni, ni s Juga ni sa Sjevera. Zbog činjenice da su "**grabežljivci**" pobjednici u globalizacijskom stampeđu, **Ziegler** drži da nisu u pravu ni "**suverenisti**", ali ni **proponenti** novog globalnog poretka.

Jedan od najboljih poznavatelja liberalne političke misli J. Gray istodobno je i jedan od najoštroumnijih kritičara novog neoliberalnog koncepta razvoja. Po njemu su SAD danas posljednja velika sila koja temelji svoju politiku na prosvjetiteljskoj postavci da će "raznovrsne ekonomske kulture i sustavi koji su uvijek postojali u svijetu postati suvišni. Oni će se pretvoriti u jedinstveno univerzalno slobodno tržište".⁵³ (**Gray, 2002:22.**) Takav **plotinovski** projekt utemeljen na sloganu "**Sve je Jedno, Jedno je Sve**", **Gray** naziva utopijom, smatrajući da nije moguće zanijekati diverzificiranost svjetskog poretka u bilo kojoj njegovoj bitnoj dimenziji. Gray je uvjeren da bi po svojim negativnim konzekvencama ideologija slobodnog tržišta mogla izazvati patnje slične komunističkom totalitarizmu. Ovaj autor, također smatra da američki model kapitalizma ne može biti obvezan obrazac za sva tržišna orijentirana gospodarstva. U tom smislu, Gray tvrdi da se tržišna gospodarstva istočne Azije duboko razlikuju ne samo međusobno, nego i od onih Kine i Japana, dajući primjere različitih vrsta kapitalizma. Svim je novim kapitalizmima zajednički nazivnik u tome, da se ne približavaju niti jednom zapadnom modelu. U tom smislu Gray ne vidi perspektivu globalnog **laissez-fairea**, držeći da će njegova vladavina biti kraća čak i od **belle epoque** između 1870.-1914. g. koja je završila u rovovima Velikog rata. Režim **laissez-fairea** koji sprječava države da obavljaju zaštitu uloge stvara uvjete za još veću političku i ekonomsku nestabilnost. S obzirom na to, Gray konstatira da "globalni ekonomski kapitalizam jednako nije ostvarivo stanje koliko ni svjetski komunizam".⁵⁴ (**Gray, 2002:40.**) U Velikoj Britaniji je politika **M. Thatcher** rezultirala okolnošću daje 1997. godine gotovo sve stoje u državi vrijedilo

Ziegler, Jean (2003.): Novi gospodari svijeta i oni koji im se protive, Izvori, Zagreb.

⁵³ Gray, John (2002.): Lažna zora. Iluzije globalnog kapitalizma, Masmedia, Zagreb.

⁵⁴ Ibidem, str.40.

bilo u privatnim rukama. Uz masovnu privatizaciju državne imovine, odvijala se i sveobuhvatna nacionalizacija lokalne uprave i posredničkih agencija, Nacionalna zdravstvena služba, škole, sveučilišta, pravosuđe i policija bili su temeljito reorganizirane. Tržišni mehanizmi, kao što su prisilne natječajne ponude, plaće uvjetovane rezultatom poslovanja i visinom profita bili su uvedeni u sve javne službe. Kao rezultat takve situacije, došlo je do eksplozivnog rasta rada u skraćenom radnom vremenu i rada na određeno vrijeme. Sve državne usluge dobile su tržišni karakter, a smanjene su sve državne socijalne funkcije, drugim riječima, urušeni su temelji na kojima je počivala tzv. **socijalna država**.

Gray ustvrđuje da svijet bez granica kojim vladaju transnacionalne korporacije bez domovine predstavlja korporativnu utopiju, a ne opis neke sadašnje ili buduće stvarnosti. Stoga je autorova slika svijeta sutrašnjice obilježena pesimizmom, a on proizlazi iz zaključka da je ljudsko i društveno blagostanje uglavnom ugroženo slomom ili slabljenjem tradicionalnih država. Zato je sve dublja međunarodna anarhija ono stanje u koje čovječanstvo ide u budućnosti. Prizivajući povijest za učiteljicu života, **Gray** prognozira da će globalno slobodno tržište uskoro pripadati nepovratnoj prošlosti kao i druge utopije dvadesetog stoljeća.⁵⁵ (**Gray, 2002:240.**)

4. ZAKLJUČAK

Kao što smo na početku teksta kazali, globalizacija je izrazito proturječna pojava. Postoje čak mišljenja po kojima ona u vrijednosnom smislu nije apriori ni dobra ni loša. Oni teoretičari globalizacije koji joj pridaju vrijednosne ocjene, kreću se u rasponu od glorificiranja tog procesa do ocjene da je riječ o svojevrsnom mitu, te da se radi samo o tome kada će ona doživjeti svoj slom. Podjednako je razloga da povjerujemo u argumentaciju proponenata globalizacije koliko i njezinih oponenta.

Osnovna namjera rada bila je, dakle propitivanje relacije između globalizacije i suvereniteta nacionalne države, te s tim u svezi upozoriti na neke magistralne transformacije do kojih dolazi u području politike, prava, uprave, gospodarstva, ekologije etc. Kroz čitav rad se probija kao svojevrsni lajtmotiv činjenica da globalizacija donosi doista spektakularne promjene nekih od temeljnih paradigmi, a posebice je naglašen značaj koji globalizacija ima na području tehnologijsko-komunikacijskog polja, što se očituje u pojavi gotovo trenutnog prijenosa informacije, te umrežavanju svijeta uslijed čega se javlja sugestija da on postaje sve manji i zbijeniji u vremenskom i prostornom smislu. Svijet kao da postaje sve transparentniji. S tim u svezi dolazi do velikog udara na tradiciju i tradicijske obrasce življenja. Ulazimo, dakle u jedno izrazito turbulentno razdoblje ljudske povijesti koje inzistira na diskontinuitetu razvoja. Doba Interneta umjesto poznatih i stoljećima neupitnih skupina, kao što su obitelj, narod, država, težište stavlja na individuu, koja postaje temeljac budućeg poretka. No, postavlja se pitanje što je s zajednicom, koja se kao ideal društvenog života

⁵⁵ Ibidem, str.240.

slavila od helenističke misli na ovamo. Drugim riječima, mogu li izolirani pojedinci umreženi tehnologijom, proizvesti društvo spremno da funkcionira i garantira opstanak pojedinca, ali i širih stratuma?

Kao što smo ustvrdili, umreženo društvo je gotovo impersonalno, depersonalizirano i visoko tehnologizirano. Stvara se jedan novi virtualni svijet, paralelan s onim naravnim, koji je po doživljaju često nadmoćan našem tradicijskom shvaćanju svijeta. Čak i najuvjerljiviji reprezentanti globalizacije, poput **Bečka** smatraju da razvoj društva ide u smjeru stvaranja "**društva rizika**" koje sa sobom nosi neizvjesnost i nesigurnost, bez mogućnosti oslanjanja na standardizirane i internalizirane obrasce ponašanja. U takvoj situaciji, mijenja se postojeća arhitektura svijeta, nastaju nove paradigme unutar politike, prava, uprave, gospodarstva etc. Dolazi do urušavanja temelja socijalne države, a uz to zapažanje ide i predodžba o nastajanju "**kapitalizma bez rada**", što dovodi do sve većih društvenih raslojavanja na globalnoj razini.

Kada je riječ o konkretnom suodnosu globalizacije i suvereniteta nacionalnih država, uočili smo široku lepezu mišljenja, te unutar nje veliku diskrepanciju glede budućnosti suvereniteta, kao jednog od stožernih pojmova politike i javnog prava. Dok nemali broj "**globalista**" vidi u globalizacijskom procesu kraj nacionalnih država, kao *condicio sine qua non* njezina daljnjeg razvoja, dotle "**tradicionalisti**" jednako uvjerljivo govore o tome da država ostaje i dalje referentna točka i garancija regulacije procesa na društvenoj razini i u buduću. I dok oba teorijska tabora imaju dostatno argumentacije za opstojnost svojih teza, čini se da se može ustvrditi kako suverenost u suvremenom svijetu doista gubi ono značenje koje je nekoć imala. Integracija svijeta i EU jasno svjedoči da ti integracijski procesi zahtijevaju od suvremenih država, navlastito onih malih, mahom nastalih u procesu postkomunističke tranzicije, stanoviti odmak od ideala suverenosti, te da je suverenitet per definitionem sužen i ograničen. Ta okrnjenost suvereniteta rezultat je supremacije liberalne političke misli i konvergencije političkih sustava, te njihove sve veće organske vezanosti uz razvoj sofisticiranih tehnologija, inzistiranjem na pravima čovjeka kao pojedinca, širenjem međunarodnih pravila regulacije, prava i ugovora. S obzirom na sve rečeno, gotovo je nemoguće da u suvremenom svijetu mogu postojati zemlje koje bi inzistirale na konceptu "**albanizacije**" ili "**kubanizacije**", odnosno izoliranosti. Da bi kohabitacija suvremenih poredaka bila što učinkovitija, postojeće države, objektivno se nalaze u situaciji, da dio svoje suverenosti moraju prenijeti na šire asocijacije, bilo zbog međunarodnog pritiska, najčešće jedine preostale velike sile SAD, bilo zbog utjecaja multinacionalnih kompanija, interesa krupnog kapitala, međunarodnih institucija - UN, MMF, WTO, WB, EU, Međunarodnog suda za ratne zločine u Haagu (koji Sud je svojevrsni Damoklov mač za Hrvatsku), zatim uvriježenog pravila o prednosti nadnacionalnog prava nad pravima nacionalnih država, itd. Ipak, *summa summarum*, držimo da su i najveći zastupnici globalizacije svjesni činjenice da ona nije ispunila svoje zadaće te daje suvremeni svijet obilježen disproporcijama na nekim područjima društvenoga života, koje su veće nego ikada u ljudskoj povijesti, te da tako polarizirani svijet nije garancija sigurne budućnosti. Država kao institucija koja je prošla brojna iskušenja, čini se da će i u budućnosti igrati značajnu ulogu instrumenta regulacije, jer je malo vjerojatno da uniformnost može pobijediti raznolikost, koja je imanentna i čovjeku i društvu. **Castells** kao nedvojbeno jedan od najvećih živućih autoriteta na području društvene misli čak eksplicite zaključuje da bez obnove obitelji kao temeljne

društvene jedinice, nema mogućnosti istinskog društvenog napretka. Mi bismo dodali, da bez razumnog susreta tradicije i novoga na temeljima solidarnosti, ta budućnost niti je moguća, niti održiva.

Literatura

1. Andrassv, V. (1927.): Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti, Tiskara "Merkantile"- "Jutriša i drugovi", Zagreb.
2. Bačić, Arsen (1995.): Albert Venn Dicey i engleski ustav, Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb, 45(3), str. 349.-362.
3. Bard, Alexander-Soderqvist, Jan (2003.): Netokracija. Nova elita moći i život poslije kapitalizma, Differo d.o.o., Zagreb.
4. Beck, Ulrich (2004.): Moć protiv moći u doba globalizacije, Školska knjiga, Zagreb.
5. Beck, Ulrich (2001.): Pronalaženje političkoga. Prilog teoriji refleksivne modernizacije, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
6. Beck, Ulrich (2003.): Stoje globalizacija? Zablude globalizma-odgovori na globalizaciju, Biblioteka Novi poredak, Vizura, Zagreb.
7. Beck, Ulrich (1996.): The Risk Society: Towards a New Modernity, Sage.
8. Bodin, Jean (2002.): Šest knjiga o republici, Politička kultura, Zagreb.
9. Capra, Fritjof (2004.): Skrivene veze, Liberata, Zagreb.
10. Castells, Manuel (2003.): Internet galaksija. Razmišljanja o Internetu, poslovanju i društvu, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
11. Castells, Manuel (2003.): Kraj tisućljeća, Golden marketing, Zagreb.
12. Castells, Manuel (2002.): Moć identiteta, Golden marketing, Zagreb.
13. Castells, Manuel (2000.): Uspon umreženog društva, Golden marketing, Zagreb.
14. Edvinsson, Leif (2003.): Korporacijska longituda, Differo d.o.o., Zagreb.
15. Friedman, L. Thomas (2003.): Lexus i maslina, Izvori, Zagreb.
16. Giddens, Anthony (1999.): Runaway World. How Globalisation is Reshaping Our Lives, Profile Books, London.
17. Giddens, Anthony (1990.): The Consequences of Modernity, Stanford University Press, Stanford, California.
18. Globalisation, Globalisation Theory (1998.) in: A Dictionary of Sociology, (ed.) Marshall, Gordon, Oxford University Press.
19. Globalizacija (1999.) (pr.). Milardović, Anđelko, Pan Liber, Zagreb-Osijek-Split.
20. Grande, Edgar (2002.): Od nacionalne države do transnacionalnoga režima politike-državna upravljačka sposobnost u globalizacijskome razdoblju, Politička misao, vol. XXXIX, br.2., str. 92.-105., Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
21. Gray, John (2002.): Lažna zora. Iluzije globalnog kapitalizma, Masmedia, Zagreb.

22. Grabić, Nado (1987.): Oblikovanje i razvitak ideje monarhijskog suvereniteta, Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb, 37/5-6., str.795.-814., Zagreb.
23. Hardt, Michael- Negri, Antonio (2003.): Imperij, Arkzin-Multimedijalni institut, Zagreb.
24. Held, David-McGrew, Anthonv-Goldblett, David-Perraton, Jonathan (1999.): Global Transformations - politics, economics and culture, Polity Press, Cambridge, London.
25. Held, David- McGrew, Anthonv (2000.): The Great Globalisation Debate: An Introduction, in Held, David - McGrew, Anthony(ed.): The Global Transformations Reader, Polity Press, str. 1-46., Cambridge.
26. Hinslev, H.F. (1992.): Suverenitet, August Cesarec, Zagreb.
27. Hirst, Paul-Thompson, Grahame (2001.): Globalizacija- međunarodno gospodarstvo i mogućnosti upravljanja, Liberata, Zagreb.
28. Ibler, Vladimir (1987.): Rječnik međunarodnog javnog prava, Informator, Zagreb.
29. Kalanj, Rade (2001.): Tri stajališta o globalizaciji, u Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj, (pr.) Meštrović, Matko, Ekonomski institut, str. 203.-218., Zagreb.
30. Krbek, Ivo (1964.): Suverenitet, RAD, JAZU., knjiga 334., Zagreb.
31. Krbek, Ivo (1965.): Suverenitet, RAD, JATU, knjiga, 339., Zagreb.
32. Lammiman, Jean- Svrett, Michel (2005.): Cool generacija. Nova poslovna filozofija, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb.
33. Lozina, Duško-Klarić, Mirko (2003.): Nova javna uprava, Pravni fakultet Split, Split.
34. Maier, Horst-Rausch, Horst-Denzer, Horst (1998.): Klasici političkog mišljenja, knj. 1., Golden marketing, Zagreb.
35. Matić, Davorka (2005.): Nacionalizam, nacija i nacionalna država: imaju li budućnost? Socijalna ekologija, vol.14., br.1-2., str.75.-92., Zagreb.
36. McGrew, Anthonv (2002.): Between Two Worlds: Europe in a Globalizing Era, Government and Opposition, vol. XXVII., No.3, str. 343.-358., Blackwell Publishing, Oxford.
37. McFaul, Michael (2005.): Transition from Postcommunism, Journal of Democracy, vol.16., No.3., The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
38. Mlinar, Zdravko (2004.): Lokalno in globalno s sociološkega in antropološkega zornega kota, Dražboslovne razprave, letnik XX, br.46-47, fakulteta za dražbene vede Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
39. Ottmann, Henning (2004.): Quo vadiš, Europa?, Politička misao, vol. XLI, br. 4., str. 35-41., Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
40. Pavčnik, Marijan (2005.): Pravo in globalizacija, Pravnik, letnik 60., št. 4-6., str. 271-276., Ljubljana.

41. Posavec, Zvonko (2004.): Dileme međunarodnog prava: između nacionalizma i kozmopolitizma, *Politička misao*, vol. XLL, br. 4., str. 113.-121., Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
42. Przeworski, Adam-Wallerstein, Michael (2001.): *Popular sovereignty, state autonomy and private property*, *Archives europeennes de Sociologie*, t. XLII, No.1., str.21-65., Cambridge University Press, Pariš.
43. Pusić, Eugen (1999.): *Globalizam i državna uprava*, *Politička misao*, vol. XXXVI, br.1., str.3.-8., Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
44. Pusić, Eugen: *Neki konvergentni motivi u društvenim znanostima*, RAD, HAZU, knjiga XLII., br.489., str. 101.-237., Zagreb.
45. Ridderstrale, Jonas- Nordstrom, A.Kjell (2004.): *Karaoke kapitalizam*, Differo d.o.o., Zagreb.
46. Rodin, Davor (2004.): *Predznaci postmoderne*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
47. Rodin, Davor (2001.): *Putovi politologije*, Barbat, Zagreb.
48. Steiger, B. Manfred (2005.): *Globalizacija*, Šahinpašić, Sarajevo.
49. Stiglitz, E. Joseph (2004.): *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*, Algoritam, Zagreb.
50. Šimonović, Ivan (2005.): *Globalizacija, državna suverenost i međunarodni odnosi*, Narodne novine, Zagreb.
51. Ziegler, Jean (2003.): *Novi gospodari svijeta i oni koji im se protive*, Izvori, Zagreb.

GLOBALISATION AND SOVEREIGNTY OF A NATIONAL STATE

SUMMARY

In this paper the author analyses the complex process of globalisation and the effect of this process on the sovereignty of national states. The paper shows that globalisation is an especially complex phenomenon which cannot be observed in a one-dimensional way. Rather, it is about a phenomenon that is marked by numerous controversies which are then also interpreted through an attempt at valued judgement of this phenomenon. This paper includes a spectrum of philosophies of the leading theorists of today on the attainments and implications of globalisation by both referring to evaluations which are unquestionably affirmative and to those which perceive globalisation as a phenomenon of very questionable value. The author holds that the process of globalisation provokes change in the traditional understandings of many areas, and in the strict social sense provokes radical changes in our political, legal, administrative and contemporary economic experience.

Key words: globalisation, sovereignty, national state, paradigm, politics, law, administration, economy.

